

Siyer Çalışmalarında Paradigma – Anlama ve Anlamlandırma İlişkisi: Hz. Peygamber'in Zehirlenmesi Hadisesi Rivayetleri

Ali TEKKOYUN | <https://orcid.org/0000-0001-7073-8105>

Dr. | Yazar | ali.tekkoyun@deu.edu.tr

Dokuz Eylül Üniversitesi | <https://ror.org/00bdb8b73>

İslam Tarihi ve Sanatları | İzmir, Türkiye

Öz

Bu çalışma, Hz. Peygamber'i zehirleme teşebbüsü rivayetlerini, mucize – peygamberlik ilişkisi (anlama ve anlamlandırma) bağlamında Kur'an'ın ortaya koyduğu peygamber tasavvurunu (paradigma) esas alarak değerlendirmektedir. Makale, Siyer malzemesinin anlaşılması ve anlamlandırılmasında, hâkim paradigmanın belirleyici unsur olduğu iddiasını taşımaktadır. Bu çerçevede Kur'an'ın peygamber tasavvuru paradigmayı ifade ederken; Hz. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesine dair rivayetler, anlama ve anlamlandırma konusunun örneği olarak seçilmiştir. Siyer disiplininin temel kaynağı olması bakımından Kur'an, aynı zamanda Hz. Peygamber'in hayatına dair anlatımların tahkik ve tashihiinde ana merci hükmündedir. Bu haliyle Kur'an'ın ilkelerine uymayan her türlü Siyer malzemesi, tenkide ve izaha muhtaçtır. Buradan hareketle Kur'an'ın teklif ettiği peygamber tasavvuru, Hz. Peygamber'in doğru anlaşılması noktasında mihenk taşı olmalıdır. Kur'an'ın Hz. Peygamber'i betimleyen ifadelerine bakıldığında, mucizeden beri ve beşer-resul profiline dayalı bir peygamber tasavvuru ortaya koyduğu görülmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ın Hz. Peygamber'in şahsında tanımladığı bu ilke, Siyer malzemesine yaklaşımımızın sınırlarını belirlemektedir. Siyer malzemesine yaklaşımın temelini böylece belirledikten sonra, paradigma – anlama ve anlamlandırma ilişkisini Hz. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesi rivayetleri örneğinde ele almak mümkündür. Bilindiği üzere Hz. Peygamber, Hayber Fethi (7/629) sonrası Zeyneb bint el-Hâris adındaki bir Yahudi kadın tarafından suikasta maruz kalmıştır. İntikam amacıyla Zeyneb, Hz. Peygamber ve ashabına koyun etinden hazırlanmış zehirli bir yemek ikram etmiş; ancak Hz. Peygamber, yemekteki zehri fark ederek, suikasttan kurtulmuştur. Rivayetlerde yer alan Hz. Peygamber'in etteki zehri nasıl fark ettiği hususu, bir taraftan Hz. Peygamber'in beşerî kabiliyetleri ile izah bulurken; diğer taraftan onun mucize göstermesi şeklinde yorumlanmaktadır. Hem klasik dönem kaynaklarda hem de çağdaş çalışmalarda izlerine rastlanan bu iki ayrı yaklaşım, Siyer rivayetlerinin anlaşılması ve anlamlandırılmasında ortaya çıkan farklılıkların, esas alınan paradigmaya bağlı olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Zira olayın tarihsel süreçte anlaşılması ve anlamlandırılmasında görülen ayrımlar, aslında farklı paradigmaların yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz bu makalede, paradigma değişiminin yansımalarını göstermekten ziyade, zehirlenme hadisesinin erken dönem kaynaklarda nasıl ele alındığını, dönemin paradigması bağlamında ele alacağız. Bu çerçevede, Vâkıfî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde yer verdiği konuyla ilgili rivayetleri değerlendireceğiz. Nitekim bu eserlerdeki rivayetlerin, Hz. Peygamber dönemine en yakın yazılı metinler olmaları bakımından, dönemin paradigmasını yansıtmaya en uygun anlatımlar olduğunu varsaymak durumundayız. Dolayısıyla bu çalışma, Siyer disiplininin temel kaynağı olan Kur'an'ın vazettiği peygamber tasavvurunu esas alarak, mezkûr konuya dair erken dönem Siyer kaynaklarındaki rivayetleri, mukayeseli bir şekilde tahkik etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada metin kritiği yöntemi kullanılacaktır. Metin kritiği yöntemi sayesinde, rivayetler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilerek, olayın gerçekte nasıl vuku bulduğu sorusuna cevap aranacaktır. Böylece, ilk yazılı kaynaklarda yer alan zehirlenme hadisesine dair anlatımların, Hz. Peygamber'e mucizevi özellikler atfetmedine dair bulguların gösterme imkânı elde edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Hz. Peygamber, Kur'an'ın Peygamber Tasavvuru, Mucize, Zehirli Et/Koyun, Zeyneb bint el-Hâris.

Atıf Bilgisi

Tekkoyun, Ali. "Siyer Çalışmalarında Paradigma – Anlama ve Anlamlandırma İlişkisi: Hz. Peygamber'in Zehirlenmesi Hadisesi Rivayetleri". *Rize İlahiyat Dergisi* 24 (Ekim 2023), 1-16. <https://doi.org/10.32950/rid.1329438>

Yayın Bilgileri

Türü	Araştırma Makalesi		
Süreç Bilgileri	Geliş Tarihi: 18.07.2023	Kabul Tarihi: 15.09.2023	Yayın Tarihi: 20.10.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme		
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.		
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate		
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.		
Etik Bildirim	ilahiyyatdergi@erdogan.edu.tr		
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.		
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.		

Dizinlenme Bilgisi

The Relation of Paradigm – Understanding and Interpreting in Sirah Studies: the Poisoning Narrations of the Prophet Muhammad

Ali TEKKOYUN | <https://orcid.org/0000-0001-7073-8105>

PhD. | Author | ali.tekkoyun@deu.edu.tr

Dokuz Eylul University | <https://ror.org/00dbd8b73>

Islamic History and Arts | İzmir, Türkiye

Abstract

This paper deals with the poisoning narrations of the Prophet Muhammad within the context of miracle – prophethood relationship (understanding and interpreting) based on the Quran's prophethood concept (paradigm). The paper claims that the dominant paradigm is the determining instrument for the understanding and interpreting of the Sirah material. Thus, while the Quran's prophethood concept expresses the paradigm, the poisoning narrations of the Prophet are a case study for the subject of understanding and interpreting.

As the main source of the Sirah discipline, the Quran is also the main authority for the verification and correction of narratives about the Prophet's life. As such, any Sirah material that contradict with the principles of the Qur'an is in need of criticism and explanation. From this perspective, the Qur'an's concept of prophethood should be a touchstone for the correct understanding of the Prophet. The expressions of the Qur'an describing the prophethood of Muhammad reveal an imagination of prophet based on the profile of a human-prophet, free from miracles. Therefore, this principle, which the Qur'an defines in the person of the Prophet, determines the limits of our approach to the Sirah material.

After determining the basis of the approach to the Sirah material, it is possible to deal with the paradigm – understanding and interpreting relationship in the example of the poisoning narrations of the Prophet. As known, after the Conquest of Khaybar (7/629), the Prophet was subject of an assassination by a Jewish woman named Zainab bint al-Harith. She offered the Prophet and his companions a poisonous meal prepared from mutton; however, the Prophet escaped the assassination by noticing the poison in the food. On the matter of how the Prophet noticed the poison, while some explain by his human abilities; others interpret it as his miracle. These two approaches, traces of which can be seen in both classical and modern works, are remarkable in terms of showing the differences in the understanding and interpreting of the Sirah narrations depend on the underlying paradigm. Because the divergences seen in the understanding and interpretation of the incident in the historical process actually appear as a reflection of different paradigms.

In this article, rather than showing the reflections of the paradigm shift, we will discuss how the poisoning incident was handled in the early sources in the context of the dominant paradigm. In this context, we will evaluate the narrations included in the works of Waqidi, Ibn Hisham, Ibn Sa'd and Tabari. Indeed, we have to assume that the narrations in these works are the most appropriate narrations to reflect the paradigm of the period, as they are the closest written texts to the period of the Prophet. Therefore, this paper aims to criticize the poisoning narrations in the early Sirah sources comparatively based on the prophethood concept of the Quran, as the main source of Sirah. In this direction, text criticism method will be used in the paper. By using this method, the similarities and differences between the narrations will be determined and the answer to the question of how the incident actually happened will be sought. Thus, it will be possible to show findings that the narratives about the poisoning incident in the first written sources do not attribute miraculous properties to the Prophet.

Keywords

The Prophet Muhammad, Qur'an's Concept of Prophethood, Miracle, Poisoned Meat/Sheep, Zainab bint al-Harith.

Citation

Tekkoyun, Ali. "The Relation of Paradigm – Understanding and Interpreting in Sirah Studies: the Poisoning Narrations of the Prophet Muhammad". *Rize Theology Journal* 24 (October 2023), 1-16. <https://doi.org/10.32950/rid.1329438>

Publication Information

Type	Research Article		
Process Information	Date of Submission: 18.07.2023	Date of Acceptance: 15.09.2023	Date of Publication: 20.10.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External		
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.		
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate		
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.		
Complaints	ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr		
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.		
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.		

Abstracting and Indexes

Giriş

Siyer ilmi, bir taraftan Hz. Peygamber’i merkeze alarak onun döneminde yaşanan olayları tarih ilminin temel ilkeleri çerçevesinde aktarırken; diğer taraftan ve aynı zamanda Hz. Peygamber’i tanıma ve tanıtmaya yoluyla bir rol-model sunma gayesi taşır. Bu iki yönlü amaç doğrultusunda Siyer, Hz. Peygamber’in doğrudan yahut dolaylı müdahil olduğu her bir olayı, tarihî değeri olup olmadığına bakmaksızın, şifahi ve/veya yazılı bir şekilde kayda almıştır. Zira asıl olan, ne ve nasıl yaşandığını yanında, yaşanan bir hadise karşısında Hz. Peygamber’in sergilediği tavidir. Siyer’in bu yaklaşımını, inananlar için Hz. Peygamber’in örnek alınması gerektiğini öğüt veren Kur’ani ilkenin bir tezahürü şeklinde değerlendirmek mümkündür.¹ Hz. Peygamber’in örnekliliği, yine Kur’an’ın Hz. Peygamber özelinde vurguladığı peygamber tasavvuru ile birlikte okunduğunda anlam kazanır. Nihayetinde Kur’an, Hz. Peygamber’i tanıma ve anlamada temel kaynaktır.

Kur’an’ın Siyer için temel kaynak olması, Siyer malzemesinin tenkidi noktasında sınırları belirlemesi anlamına gelmektedir. Bir diğer ifadeyle, Siyer malzemesinin tasvir ettiği Hz. Peygamber, Kur’an’ın vazettiği peygamber tasavvuruna uygun düşmelidir. Konumuz çerçevesinde peygamber tasavvuru kavramından kastımız, Kur’an’ın Hz. Peygamber ile önceki nebileri kıyas noktası olan mucize bağlamında beşerilik vasfıdır. Zira Kur’an, önceki peygamberlerin üzerinden getirdiği örneklerle farklı peygamber tasavvurlarına işaret etmektedir. Bu yüzden Hz. Muhammed’in peygamberliğinin keyfiyetine dair “beşer-resul” ve “mucizevi/insanüstü” merkezli tartışmalar, Kur’an’ın değindiği ayrışmanın yansımaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda biz, öncelikle Siyer disiplininin temel kaynağı olması bakımından Kur’an’ın, Hz. Peygamber’in şahsında nasıl bir peygamber tasavvuru çizdiğini göstermek durumundayız.

Siyer malzemesinin Kur’an’ın ortaya koyduğu peygamber tasavvuruna uyması gerekliliği, insan ürünü anlatımların haricî müdahalelere açık olmasından kaynaklıdır. Birer birey olmakla tarihi anlatan (müverrih) ve aktaranların (ravi) yüklendikleri dinî, siyasi, kabilevi, mali ve hatta psikolojik ve sosyolojik yönleri haiz hasletler, onların anlam dünyasını doğrudan etkileyebilmektedir. Bu yönüyle rivayetler, kaçınılmaz bir şekilde bireysel anlama ve anlamlandırma sürecinden geçerek aktarılmaktadır. Böylece her aktarım, aynı zamanda rivayetten hâsıl olan anlamın yeniden yorumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle, Hz. Peygamber’in hayatına dair anlatımların, sadece tarihî bir hadiseyi nakletmekle kalmadığını, aynı zamanda anlatan ve aktaranların her birinin, rivayetleri kendi anladığı ve anlamlandırdığı şekilde naklettiğini söylemek mümkündür. Neticede, yazılı kayıt altına alınarak sabitlenen rivayet, tüm bu süreçlerden geçmiş halde bize kaynaklık teşkil etmektedir. Dolayısıyla yazılı metinlerin muhatapları, rivayetin eriştiği bu son halinden tezahür eden bir peygamber tasavvuruyla karşılaşmaktadır. Ancak, kanaatimizce, rivayetlerin aksettirdiği peygamber tasavvuru, Kur’an peygamber tasavvuruna uyduğu ölçüde sahih kabul edilmelidir. Zira Sönmez Kutlu’nun da vurguladığı gibi, “Tarihsel-beşerî bir kişilik olarak Allah’ın elçisi olmuş Hz. Muhammed ile sonradan üretilen menkabevî, mucizevî ve efsanevî Hz. Muhammed’i birbirinden ayırabilmenin temel ilkelerini Allah’ın kitabından hareketle ortaya koyabiliriz. Bu bağlamda Kur’an’a aykırı her çeşit bilgi, belge ve tasavvur geçersizdir.”²

Siyer malzemesine yönelik bu yaklaşımın yanında, Hz. Peygamber’in hayatını konu edinen, sahih yahut mevzû her türlü rivayeti, dönemin zihin dünyasının yansıtıldığı bir veriler bütünü olarak kabul etmemiz gerekir.³ Çünkü her bir rivayet, farklı bir anlama ve anlamlandırmanın tezahürüdür ve bu tezahür, toplumsal şartların şekillendirdiği düşüncelerin sonucunda vücut bulmaktadır. Böylece Siyer malzemesini, yok saymak yahut değersiz kılmak yerine, varlık bulduğu zaman ve mekân bağlamında değerlendirme imkânı elde edebiliriz.

Bu çalışmanın temel iddiası, zaman ve mekâna göre değişen *paradigmaların*, tarihî bir olayın yahut olaya dair rivayetlerin farklı şekilde *anlaşılması ve anlamlandırılması*nda belirleyici olduğudur. Öyle ki, paradigmanın, sadece anlama ve anlamlandırma üzerinde değil, metinlerde dahi değişime neden olacak kadar güçlü bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.⁴ Bu

¹ el-Ahzâb, 33/21.

² Sönmez Kutlu, “Hz. Peygamber’i Anlamada Tarihsel Muhammed ile Menkabevî Muhammed’i Birbirinden Ayırmanın Önemi”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu 20-22 Nisan 2007*, ed. Mahfuz Söylemez (Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları, Aralık 2007), 36.

³ Sahih olanlar bir yana, mevzû haberlerin dahi, dönemin siyasi, sosyal ve dinî şartları hakkında tarihî bilgi değeri taşıdığı konusunda bk. Şaban Öz, *Hz. Peygamber’in Sîretiyile İlgili Mevzû Haberlerin Tarihî Değeri*, (İstanbul: Neva Yayınları, 2016).

⁴ Değişen hâkim paradigma – anlama ve anlamlandırma ilişkisi üzerine Doktorant Sultan İbiş ile birlikte hazırlama gayretinde olduğumuz çalışmamız, zehirleme hadisesi rivayetlerindeki değişimin tarihsel sürecini ele alacaktır. Dolayısıyla bu makale, zehirleme hadisesini erken dönem Siyer kaynakları üzerinden Kur’an’ın peygamber tasavvuru çerçevesinde değerlendirdiği için, değişen hâkim paradigma – anlama ve anlamlandırma ilişkisini konu edinecek çalışmamızın mütemmim bir cüzü olarak görülmelidir.

iddiamızı temellendirmek adına, Hz. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesi rivayetleri örnek konu olarak seçilmiştir. Buna göre çalışmamız, mucize tartışmalarının gölgesinde kalan Hz. Peygamber'in zehirlenmesi rivayetlerini (anlama ve anlamlandırma), Kur'an'ın peygamber tasavvuru (paradigma) bağlamında ele almaktadır. Bu çerçevede biz, ilk olarak *mucize - peygamber* ilişkisi özelinde Kur'an'ın peygamber tasavvurunu ortaya koyacağız. Müteakiben, erken dönem yazılı Siyer kaynaklarında yer alan Hz. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesi rivayetlerini eleştirel bir yaklaşımla ele alacağız. Günümüze ulaşan ilk yazılı kaynaklar olmaları bakımından Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerini referans almamızın uygun olacağı kanaatindeyiz. Zira mezkûr eserlere değin şifahi kültür ile gelen rivayetler, artık sabitlenmiş metinler haline dönüştüğü için, maddi birer unsur olarak tenkide tâbi tutulma zemini bulmuşlardır. Bu yönüyle ilgili rivayetleri, birbirileriyle mukayeseli bir şekilde kritik ederek, rivayetlerin ne söylediğini/anlattığını ortaya koymaya çalışacağız. Bu doğrultuda, rivayetleri metin kritiği yöntemi ile değerlendireceğiz. Böylece, mezkûr olaya dair anlatımlardaki müşterek noktaları belirleyerek, Kur'an'ın peygamber tasavvurundan sonra, bir başka sabite daha elde edeceğiz. Son olarak rivayetlerin anlatımlarından elde edilen veriler ışığında ve Kur'an'ın peygamber tasavvuru (paradigma) bağlamında olayın mucize ile ilişkilendirilmesinin (anlama ve anlamlandırma) imkânını tartışarak çalışmamızı sonuçlandıracağız.

1. Mucize Bağlamında Kur'an'ın Peygamber Tasavvuru

Hz. Peygamber'in doğru ve hakkıyla anlaşılmasında temel kaynak, kuşkusuz Kur'an'dır. Bu nedenle Kur'an'ın çizdiği peygamber tasavvuru, Hz. Peygamber'i anlamada hareket noktamız olmalıdır. Nitekim Kur'an, Hz. Peygamber'in şahsında ortaya koyduğu peygamber tasavvurunu, iki temel üzerine bina etmektedir. İlki önceki peygamberlerin mucizeleri üzerinden getirilen örneklerle, insanların ve toplumların zihninde yerleşik mucize-peygamber ilişkisine dayalı anlayışı nesheden bir yaklaşımdır. Kur'an'ın yine Hz. Peygamber özelinde peygamber tasavvuruna yönelik vurgu yaptığı ikinci unsur ise “resul-beşer” profilidir.

Kur'an'ın tedricen nüzulü sırasında ilk muhatapları olan Mekke toplumunun zihninde yerleşik bir peygamber tasavvuru olduğu, Kur'an'ın inkârcı ve müşriklerin iddialarına cevap niteliğinde sunulan peygamber portresinden anlaşılmaktadır. Cahiliye toplumunun “cin, şeytan gibi metafizik varlıklarla büyücü, şair ve kâhin algıları”nın yansıması olarak bir peygamber, mucize göstermeli ve beşer-üstü bir varlık olmalıdır.⁵ Nitekim şu ayetler, Cahiliye toplumunun bir peygamberden beklentilerini göstermektedir:

“Sen bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; içlerinden de çağıl çağıl nehirler akıtmalısın. Yahut -iddia ettiğin gibi- göğü üzerimize parça parça düşürmelisin veya Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin. Veya altından bir evin olmalı; ya da göğe çıkmalısın. Bize okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece oraya çıktığına da asla inanmayacağız.”⁶

İnkârcıların bu söz ve taleplerine Kur'an'ın vermiş olduğu cevaplar, sahih peygamber tasavvurunun sınırlarını çizerek yanlış peygamber tasavvurunu tashih etmektedir.⁷ Bu bağlamda Kur'an, inkârcıların mucize taleplerine karşılık peygamberlerin ancak Rablerinin izniyle mucize getirebileceklerini vurgulamıştır.⁸ Nitekim ayette belirtildiği üzere, önceki kavimlerin mucizeleri yalanlamış olmalarından dolayı mucize gönderilmeyeceği ifadesi, önceki peygamberlere mucizelerin verildiğini işaret etmektedir.⁹ Bu ayrımı, Mehmet S. Aydın, insanlığın ulaştığı zihni tekâmül ile açıklayarak, mucize kavramını “din alanında empirik doğrulama” ile ifade eder.¹⁰ Aydın, inanç gibi soyut bir durumun keyfiyetini henüz idrak edemeyen insanlığın erken dönemlerinde, mucizenin somut bir işlev gördüğünü savunur. İnsanlığın İslam ile kemale erdiğini düşündüğü için olsa gerek Aydın, artık Kur'an'ın “empirik doğrulamaya dayanan bir iman hayatı”nı uygun bulmadığını, çünkü bu durumda asıl önemli olan ‘gayba iman’ esasının zarar gördüğünü belirtmektedir. Ona göre;

⁵ Ramazan Yıldırım, Kur'an'da Hz. Peygamber'in beşerî kimliğine yapılan vurguların, Cahiliye toplumundaki mevcut algılara cevap niteliği taşıdığını savunmaktadır. Bk. Ramazan Yıldırım, “Yanlış Peygamber Algısının Sebepleri”, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*, (Gaziantep: 2015), 266. Ayrıca bk. Osman Kaya, “Yanlış Peygamber Algısının Tezâhürleri”, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*, (Gaziantep: 2015); 288. Hasan Yenibaş, “Sihhatli Bir Peygamber Tasavvuru Açısından Peygamberimizin Beşerî ve Nebvî Şahsiyeti”, *Diyanet İlmî Dergi* 49/3, 74.

⁶ el-İsrâ 17/90-93. Kur'an Yolu (Erişim 28 Mayıs 2023).

⁷ Şahin Güven, “Hz. Peygamber'in Doğru Anlaşılmasının Önemi”, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*, (Gaziantep: 2015), 270; Muhammet Aydın, “Kur'an'da Peygamber Tasavvuru”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (Ocak 2019), 39; Yenibaş, “Sihhatli Bir Peygamber Tasavvuru Açısından Peygamberimizin Beşerî ve Nebvî Şahsiyeti”, 73.

⁸ Müşriklerin mucize talepleri ve onlara verilen cevaplar hakkındaki bazı örnekler için bk. el-Ankebût 29/50-51; el-En'âm 6/ 35, 57-58. Ayrıca bk. Aydın, “Kur'an'da Peygamber Tasavvuru”, 43; Fadıl Aygün, “Peygamberlik Zincirinin Son Halkası Olarak Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin Mâhiyeti”, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*, (Gaziantep: 2015), 58, 69.

⁹ İsrâ 17/59.

¹⁰ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 137. Vurgular, yazarın kendisine aittir.

“Hz. Muhammed'in nübüvvetinin bu tür doğrulamalarla desteklenmeye gidilmeyişi, tabiat-üstü doğrulamının İslam'da itibar görmeyişinin bir işareti sayılabilir. Başka bir deyişle, evrende olup bitenleri Yaratıcı Kudret'in varlığına 'işaret' (âyet) sayan Kur'ân, mantıkçı pozitivistin istediği mânâda bir doğrulamayı gereksiz ve bir bakıma da 'ilkel' (çok eski devirlere ait) bir talep saymaktadır.”¹¹

Müşriklerin hissî/kevni mucize beklentilerine karşı Kur'an'ın gösterdiği bu tavır, aynı zamanda Hz. Muhammed'in nübüvvetini önceki gelenekten ayıran en önemli hususlardandır. Kur'an'da Hz. Peygamber'in nübüvvetinin ayırıcı bir hususiyeti olarak kendisine peygamberliğini ispat bağlamında hissî mucize verilmemiş olması zikredilir.¹² Buna karşılık Kur'an, Hz. Peygamber'in tek mucizesi olarak vurgulanmaktadır.¹³ Hz. Peygamber de önceki nebilere tebliğlerinde yardımcı olacak mucizelerin verildiğini bildirmiş, kendisine verilen mucizenin ise ilâhî vahiy olduğunu, bu sebeple kıyamet günü kendisine uyanların çok olacağını umduğunu ifade etmiştir.¹⁴ “Kendilerine okunan bu kitabı sana göndermiş olmamız onlara yetmiyor mu? Elbette inanan bir topluluk için onda rahmet ve ibret vardır.” ayeti, Hz. Peygamber'in bu sözlerini tasdik etmektedir.¹⁵ Ahmet Akbulut ise hissî mucize rivayetlerinin “ahad” yolla geldiğini hatırlatarak; bu türden haberleri kıstas almanın doğru olmadığını belirtir.¹⁶ O, mucizenin şartlarından biri olan inkârcılara meydan okuma ilkesi bağlamında mucize haberlerinde zikredilen hususların mucize olarak kabul edilemeyeceğini savunur: “Doğrusu mu'cizenin tanımına sadece Kur'an uymaktadır. Hz. Peygamberin, peygamberliğine delil olarak Kur'an yetmektedir.”¹⁷

Peygamber tasavvuruyla ilgili Kur'an'ın ikinci odak noktası, Hz. Peygamber'in “beşer-resul” çizgisinde tanımlanmasıdır. Hz. Peygamber'den mucize getirmesini talep eden inkârcı ve müşrikler, aynı zamanda onun bir beşer olması hususunu inkârlarına delil olarak öne sürmüşlerdir.¹⁸ Buna karşılık Kur'an, Hz. Peygamber'e, “Rabbimi tenzih ederim! Ben sadece bir beşer-peygamberim.” demesini salık vermiş; böylece hedeflediği peygamber tasavvurunu net bir şekilde tamamlamıştır.¹⁹ Ayrıca Kur'an'ın iki farklı yerinde zikredilen, “De ki: 'Ben, yalnızca sizin gibi bir insanım. Şu var ki bana, ilâhınızın, sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor.”²⁰ ayeti, Hz. Peygamber'in en temel özelliği olan beşerîlik ve vahiy almayı vurgulamaktadır. Bu ayet ile nübüvvetin mahiyeti ve ontolojik yapısını oluşturan iki temel unsur, yani Hz. Peygamber'e mucize verilmemesi ve Hz. Peygamber'in “beşer-resul” vasfı, öz bir şekilde anlatılmaktadır.²¹

Hz. Peygamber'in beşerî yönünü ele alan ayetlere bir bütün olarak bakıldığında Kur'an'ın, “insanüstü bir peygamber telakkisi”ni reddettiği anlaşılmaktadır.²² Buna göre Kur'an, “bizden biri, bir beşer olarak, kendi toplumunu bir ferdi olarak, tarih içinde konuşulan ve menkabevî yönü bulunmayan,” “menkabevî değil tarihsel” bir peygamber portresi çizmektedir.²³ Nitekim Hz. Peygamber'in inananlar için en güzel örnek olduğu temsiliyle birlikte düşünüldüğünde, Kur'an'ın serdettiği bu tasavvurun daha anlamlı hale geleceği aşikârdır. Böylece, Kur'an'ın önceki peygamberlerden farklı şekilde Hz. Peygamber'in nübüvveti üzerinden sunduğu “beşer-resul” tasavvurunu ana hatlarıyla vermiş bulunmaktayız. Anlaşıldığı üzere Kur'an, hâlihazırda mucizeler gösteren bir beşer-üstü peygamber telakkisine sahip Cahiliye Araplarının peygamber tasavvurunu dönüştürmeye çalışmıştır. Kur'an'ın gerek Hz. Peygamber'in beşerî yönüne vurgu yapan ayetleri, gerekse de inkârcı ve müşriklerin mucize taleplerine rağmen bizzat Kur'an'ın yeterli olduğunu ısrarla belirtmesi, yaratılmaya çalışılan peygamber tasavvurunu ortaya koymaktadır.²⁴

¹¹ Aydın, *Din Felsefesi*, 137.

¹² Aygün, “Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin Mâhiyeti”, 67. Tüm bunlara rağmen, Hz. Peygamber'e hissî/kevni mucizelerin verilir verilmeyişi hususunda farklı görüşler mevcuttur. Ahmet Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, (Ankara: Birleşik Dağıtım, Nisan 1992), 25-27. Galip Türcan, “Kelamda Nübüvvetin İspatı-Nübüvvet Geleneği Bağlamında”, *Dini Araştırmalar* 9/25, (Haziran 2006), 224. Hz. Peygamber'in hissî mucizeleri olduğu iddia edilen bazı rivayetlerin değerlendirmesi için bk. Bebek, “Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi”, 128-146.

¹³ Aygün, “Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin Mâhiyeti”, 67, 85.

¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u ş-şâhîh*, (Beyrût, Dâru İbn Kesîr, 2002), “Fezâilü'l-Kur'ân”, 1, i'tisâm, 1; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u ş-şâhîh*, (Riyad: Dâru Tayyibe, 2006), “İman”, 239.

¹⁵ el-Ankebût 29/51.

¹⁶ Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, 28. Ayrıca bk. Bebek, “Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi”, 148.

¹⁷ Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, 28.

¹⁸ Aygün, “Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin Mâhiyeti”, 57.

¹⁹ el-İsrâ 17/93.

²⁰ el-Kehf 18/110; Fussilet 41/6.

²¹ Aygün, “Peygamberlik Zincirinin Son Halkası Olarak Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin Mâhiyeti”, 56.

²² Güven, “Hz. Peygamber'in Doğru Anlaşılmasının Önemi”, 270; Aydın, “Kur'an'da Peygamber Tasavvuru”, 41; Aygün, “Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin Mâhiyeti”, 58. Hz. Peygamber'in beşerî yönünü vurgulayan bazı ayetler için bk. el-Âl-i İmrân 3/144; el-A'raf 7/188; el-Yûnus 10/49; el-En'am 6/50; el-Fussilet 41/6; el-Ahkâf 46/9; el-Kehf, 18/110; en-Nahl, 16/43-44; el-Enbiyâ 21/34.

²³ Kutlu, “Hz. Peygamber'i Anlamada Tarihsel Muhammed ile Menkabevî Muhammed'in Birbirinden Ayırmanın Önemi”, 36.

²⁴ Hz. Peygamber'e bakışın dönüşümü hakkında değerlendirmeler için bk. Hayri Kırbaçoğlu, “Hz. Peygamber Tasavvurumuzun Dönüşümü: Paradigma'dan Paragon'a, Paragon'dan Kozmik İlkeye”, *V. Kutlu Doğum Sempozyumu: Tebliğler*, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2002), 129-139.

Biz de bu bağlamda Hz. Peygamber'i, Kur'an'ın ısrarla vurguladığı bu tasavvur ışığında anlamak gerektiği kanaatindeyiz. Bu çerçevede, Hz. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesine dair erken dönem kaynaklarda yer alan rivayetleri, mucize merkezli tartışmalar odağında değerlendireceğiz.

2. Hz. Peygamber'in Zehirlenmesi Hadisesi

Siyer anlatımlarında yer alan bir konu özelinde kimi zaman rivayetlerden, kimi zaman da rivayetlere getirilen yorumlardan kaynaklı ihtilafli görüş ve yaklaşımlara rastlandığını söylemek izahtan varestedir. Bu durumun bir benzeri, Hz. Peygamber'in zehirlenme hadisesinde de karşımıza çıkmaktadır. Çağdaş Siyer çalışmalarında dahi olayın mucize ile ilişkisi noktasında ele alınış biçiminde görülen farklılıklar, bir taraftan meselenin halen güncelliğini koruduğunu gösterirken; diğer taraftan geçmişten gelen muhtelif görüşlerin günümüze yansımalarına işaret etmektedir. Biz, bu ayrışmanın peygamber tasavvurundaki değişimle doğrudan alakalı olduğu düşüncesindeyiz. Dolayısıyla bu bölümde biz, yukarıda çerçevesini çizdiğimiz Kur'an'ın peygamber tasavvuru bağlamında, Hz. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesi rivayetlerini mucizeyle ilişkisi olup olmadığı yönünden değerlendireceğiz. Buna göre mezkûr hadiseyi, ilk olarak erken dönem kaynaklara dayanarak aktaracağız. Böylece, Hz. Peygamber dönemine en yakın zaman diliminde, rivayetlerin olayı nasıl tasvir ettiğini tespit etmiş olacağız. Aynı zamanda anlatımları kritik ederek, olayın cereyan ediş şeklini, mucize tartışmaları etrafında anlamaya çalışacağız. Bu çerçevede, olayın bir bütün halinde yer aldığı elimizdeki ilk yazılı kaynak Vâkıdî'den başlayarak İbn Sa'd, İbn Hişâm ve Taberî rivayetlerini, mukayeseli bir şekilde vereceğiz. Burada rivayetlerdeki benzerliklerden dolayı tekrara düşmemek adına, sadece farklılıkları belirteceğimizi ifade etmemiz gerekir. Ayrıca, olayın bütünü içerisinde önemsiz sayılabilecek detaylara değinmeyeceğiz.

2.1. Erken Dönem Siyer Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber'in Zehirlenmesi

Hz. Peygamber'i zehirlenme teşebbüsü hadisesine dair anlatımlara geçmeden önce, yüzleşmek zorunda kaldığımız bir zorluktan söz etmemiz elzemdir. Bu zorluk, Hz. Peygamber'in bizzat yaşadığı dönemde, Kur'an'ın teklif ettiği tasavvurun, dönemin canlı tanıkları ve ilk muhatapları olan sahabe nezdindeki karşılığı ve bunun tespiti imkândır. Karşılaşılan problemin temel sebebi, Hz. Peygamber'in hayatına dair bize ulaşan yazılı kayıtların en erken h. II. yüzyılla tarihlendirilmesidir. Yani elimizdeki rivayetler, Hz. Peygamber'in vefatından çok sonra toplanmış olduğundan, peygamber-sahabe ilişkisinin özgün değil, dönüşmüş şeklini yansıtmaktadır.²⁵ Dolayısıyla aradan geçen zaman diliminde, "gerçekte ne olduğu" ile "anlatım" arasında bir değişimin yaşanıp yaşanmadığını bilme ihtimalimiz, oldukça sınırlıdır. Tabii olarak vahyin ve Hz. Peygamber'in risâlet görevinin devam ettiği bir ortamda henüz şekillenen *ham* bir algının, Kur'an'ın tasavvuruna uygun biçimde dönüşmesi beklenir. Çünkü onlar, Kur'an'ın nüzulüyle beraber Hz. Peygamber'in konumunu bizzat yaşayarak idrak etmekteydiler.²⁶ Buna rağmen, Kur'an tarafından vazedilen *mucize göstermeyen beşer-resul* profilinin, sahabe tarafından dahi tam olarak benimsendiğini söylemek mümkün değildir. Zira sahabenin tamamının aynı idrak ve ferasete sahip olmadığı aşikârdır.²⁷ Nitekim Müslümanlardan bazı kimselerin de Hz. Peygamber'i beşer-üstü görme ve göstermeye yönelik bir tutum içerisine girdikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Mehmet Sait Hatipoğlu'nun ifade ettiği üzere, Hz. Peygamber'in, "Ben, Abdullah oğlu Muhammed'im, Allah'ın kulu ve Peygamberiyim. Beni Allah'ın bana verdiği konumun üstüne çıkarmanızı sevmiyorum" sözlerinden, henüz hayattayken kendisini beşer-üstü göstermeye yönelik bazı durumların yaşandığı anlaşılmaktadır.²⁸ Hz. Peygamber'in uyarısına maruz kalacak derecede onu yüceltmeye hevesli bazı sahabenin, onu vefatından sonra bu tavrı devam ettirmediklerini düşünmek, pek makul değildir. Dolayısıyla biz, konuyla ilgili rivayetleri ele alırken, sahabenin Hz. Peygamber'e yönelik bu tutumunu ve bunun bir sonucu olarak şifahi rivayetlerin yazılı metne dönüşme sürecine değin çeşitli nedenlerle değişim ve dönüşüme uğradığı ihtimalini göz ardı etmeksizin değerlendirmek durumundayız.

Kaynakların ittifakla bildirdiğine göre, Hz. Peygamber'i zehirlenme teşebbüsü, Müslümanların zaferiyle sonuçlanan Hayber Gazvesi (7/629) akabinde gerçekleşmiştir. Biz burada öncelikle olayın tamamını, Vâkıdî'nin anlatımıyla sunarak, genel bir çerçeve vermek istiyoruz. Bu noktada belirtmemiz gerekir ki, hadiseyi Vâkıdî'den hareketle sunma gerekçemiz, olayın bir bütün olarak yazılı halde ilk kez Vâkıdî tarafından nakledilmesidir.²⁹ Bu nedenle konuya dair değerlendirmelerimizi ve diğer

²⁵ Mehmet Ekvuran, "Farklı Peygamber Tasavvurlarının Sebepleri", *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014 Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*, (Gaziantep: 2015), 172.

²⁶ Bünyamin Erul, "Sahâbenin Sünnet Anlayışı", *İslam Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet*, ed. Bünyamin Erul (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 13.

²⁷ Erul, "Sahâbe'nin Sünnet Anlayışı", 13-46; Sami Şahin, "Sünneti Anlama ve Yorumlamada Sahâbilerin Farklı Davranışlarına Bazı Örnekler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2008), 269-286.

²⁸ Mehmet Sait Hatipoğlu, "Peygamberi Yanlış Yorumlama Tezahürleri", *İslâmî Araştırmalar* 1/2 (1986), 6.

²⁹ Kronolojik olarak olayın öncelikle İbn İshâk'tan aktarılması beklenebilir, ancak elimize ulaşmış haliyle İbn İshâk'ın *es-Sîre*'sinde, Hz. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesi yer almadığından ötürü, böyle zaruri bir tercih söz konusudur.

rivayetlerin mukayesesini, Vâkidî anlatımı esas alarak yapacağız.

Vâkidî anlatımına göre Hz. Peygamber ve Müslümanlar, savaş akabinde bir süre daha Hayber’de kalmışlardı. Bu sırada Zeyneb bint el-Hârîs adındaki bir Yahudi kadın, Hz. Peygamber’in koyun etinin hangi kısmını daha çok sevdiği konusunda araştırma yapmış; ayrıca Yahudilere danışarak en etkili zehrin ne olduğunu soruşturmuştu. Yahudilerin, ani ölüme sebebiyet veren “Lâbutî” zehrini tavsiye etmesi üzerine Zeyneb, koyun etinden hazırladığı yemeği zehirlemişti.³⁰ Hz. Peygamber but kısımlarını sevdiği için, bu bölgelere özellikle daha fazla zehir koymuştu. Hz. Peygamber, akşam namazını kılıp konakladığı yere gelince, bir kadının beklediğini görmüştü. Hz. Peygamber, niçin geldiğini sorunca Zeyneb, kendisine bir hediye sunmak istediğini belirtmişti; çünkü Hz. Peygamber sadaka kabul etmiyordu. Yemeği alan Hz. Peygamber, ashabını toplayarak sofraya oturmuştu.³¹

Olayın anlatımında giriş sadedinden olan bu bölüm, diğer kaynaklarda da benzer şekilde ifade edilmektedir. Nitekim şu ana kadar zikredilen hususlar, oldukça sıradan bir hadise olarak nakledilmektedir. Rivayette zikredilen, Zeyneb’in Yahudilere danışması ve Lâbutî zehrini kullanması, Hz. Peygamber’in akşam namazını kılması, Hz. Peygamber’in sadaka kabul etmediği gibi detaylar, sadece, Vâkidî’nin bu rivayetini aktaran İbn Sa’d’ın anlatımında görülmektedir.³² İbn Hişâm ve Taberî’de bu detaylara değinilmemektedir.³³ Ancak bütün rivayetlerde olayın kurgusu, neredeyse bire bir örtüşmektedir.

Anlatımın devamında cereyan edecek olaylar, *mucize* yorumlarının varlık bulduğu noktalar olması itibarıyla önem kazanmaktadır. Bu nedenle ilgili kısımlarda kullanılan ifadeleri özellikle belirtmek durumundayız. Hz. Peygamber ve ashabının yemeğe başlamasından sonrasını Vâkidî, şöyle nakletmektedir:

“Resulullah bunu eline aldı, Bişr b. el-Berâ da bir kemik aldı. Resulullah ondan bir ısırık aldı, Bişr de ısırıldı. Resulullah lokmasını yutunca, Bişr de lokmasını yedi. Ve Resulullah hemen şöyle dedi: ‘Ellerinizekilerinizi bırakın, bu but bana zehirli olduğunu haber veriyor (تخبرني).’ Bişr b. el-Berâ da ‘Allah’a yemin olsun ki, ya Resulullah, bunu yediğim lokmamdan anladım. Senin yemeğini mahvedeceğim endişesi, lokmayı ağzımdan atmama engel oldu. Elindekini zehirli olduğunu anladığımda, kendi canımı senin canına tercih etmedim. Ve sadece, butta öldürücü bir şey (zehir) olmamasını diledim.’ Bişr’in rengi, henüz yerinden ayrılmadan taylesân gibi oldu.”³⁴

Anlaşıldığı üzere Vâkidî anlatımında, Hz. Peygamber’in lokmayı ısırıldığı ve yuttuğu söylenmektedir. Ancak İbn Hişâm ve Taberî, Hz. Peygamber’in lokmayı ağzına aldığı, ancak çiğnedikten sonra yutmayıp onu çıkardığını (لَفَطَهَا) belirtmektedirler.³⁵ İbn Sa’d’da ise Vâkidî yoluyla gelen rivayetlerde Hz. Peygamber’in bir lokma yediği ifade edilirken; diğer tariklerden gelen rivayetlerde lokmayı yuttuğuna dair bir bilgi yer almamaktadır.³⁶

Öte yandan, Hz. Peygamber’in, kendisine sunulan etin zehirli olduğunu anlaması noktasında Vâkidî, “bana haber veriyor (تخبرني)” ifadesini kullanırken; İbn Hişâm ve Taberî de aynı şekilde “bana haber veriyor (يُخْبِرُنِي)” lafzıyla izah etmektedirler.³⁷ Konuyla ilgili muhtelif rivayetleri nakleden İbn Sa’d’ın anlatımında ise Hz. Peygamber’in zehri fark etmesi, farklı şekillerde karşılık bulmaktadır. Buna göre iki rivayette “bana haber veriyor (اخبرتنى/تخبرني)” ve yine iki rivayette “bana gösteriyor (تعلمنى/علم)” ifadesi kullanılmaktadır.³⁸ Ancak, Vâkidî tarikiyle gelen başka bir anlatımda koyun konuşturulmakta ve koyun eti, “ben zehirliyim!” diyerek Hz. Peygamber’i uyarmaktadır.³⁹

Vâkidî’ye göre Bişr, aldığı ilk ısırıkta etin zehirli olduğunu anlamasına rağmen, Hz. Peygamber’in iştahını kaçırmamak için lokmasını yutmuştur. Bişr’in bu tutumu, İbn Sa’d’ın yalnızca Vâkidî kanalıyla naklettiği bir rivayette anlatılmakta; bir başka rivayette ise detay verilmeksizin, sadece Bişr’in vefat ettiği söylenmektedir.⁴⁰ İbn Hişâm ve Taberî’deki rivayetlere bakıldığında, Bişr’in lokmayı yuttuğu ve bu yüzden vefat ettiği belirtilmekte; ancak Hz. Peygamber’i tiksindirmemek için ölümü göze aldığına

³⁰ Rivayetlerde, Zeyneb tarafından Hz. Peygamber’e sunulan yemeğin, koyun ya da keçi eti olduğu gibi farklılıklar söz konusudur. Ancak, olayın bütününi etkilemeyecek bir detay olması bakımından, biz bunun üzerinde durmayı gereksiz gördüğümüzü belirtmek isteriz.

³¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Vâkidî el-Esmî el-Medenî, *Kitâbü'l-Meğazî*, thk. Marsden Jones (London: 1965), 677-678.

³² Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d b. Menî el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2001), 2/180.

³³ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1990), 3/287; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî el-Taberî el-Bağdâdî, *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk* (Beyrût: Dârü't-Turâs, 1387/1967), 3/15.

³⁴ Vâkidî, *Meğazî*, 678.

³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; Taberî, *Târîh*, 3/15.

³⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/178, 179, 180.

³⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; Taberî, *Târîh*, 3/15.

³⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/178, 179, 180.

³⁹ Rivayette koyun etinin dile gelmesi “قالت: انا مسمومة” şeklinde ifade edilmektedir. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/179.

⁴⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/179, 180.

dair herhangi bir ifadeye rastlanmamaktadır.⁴¹ Ayrıca, Vâkîdî rivayetine göre yemekten sadece Hz. Peygamber ve Bişr'in yediği anlaşılmaktadır. Fakat diğer kaynaklarda ashabdan bazı kimselerin de yemekten yediğine dair rivayetler yer almaktadır.⁴²

Rivayetlerden Bişr'in zehirden hemen etkilendiği anlaşılma ile birlikte, ne zaman vefat ettiği hakkında muhtelif tarihler dile getirilmektedir. Vâkîdî rivayetine devamında, Bişr'in bir yıl boyunca zehrin etkisiyle acı çektiği, yerinden kımıldayamaz hale geldiği ve nihayet zehirden dolayı vefat ettiği söylenmektedir.⁴³ Yine bir başka rivayete göre, Bişr zehrin tesiriyle hemen orada vefat etmiştir.⁴⁴ Vâkîdî ayrıca, Hz. Peygamber'in bu olaydan sonra üç yıl daha yaşadığını söylemektedir.⁴⁵ Bişr'in vefatı konusunda İbn Sa'd, Vâkîdî'ye dayandırdığı bir rivayette, onunla aynı süreleri paylaşır.⁴⁶ İbn Hişâm ve Taberî ise Bişr'in yediği zehirli lokmadan öldüğünü dile getirirler.⁴⁷ Bu noktada, İbn Sa'd'ın Vâkîdî'den naklettiği ancak Vâkîdî'nin yer vermediği bir ifadeye değinmek gerekir. Bişr'in zehirli etten dolayı hemen orada öldüğünü söyledikten sonra İbn Sa'd, "Dediler ki" şeklinde başlayarak, "Bu etten bir köpeğe verdiler, o hemen öldü" rivayetini aktarmaktadır.⁴⁸ Anlaşıldığı kadarıyla bu ifade, Bişr'in vefat gerekçesini tasdik etmeye yönelik bir eylemdir; etin zehirli olduğu şüphesinden etin zehirli olduğu gerçeğini gösteren somut bir kanıt.

Anlatımına devam eden Vâkîdî, Hz. Peygamber'in Zeyneb'i çağırarak sorgulamasını nakleder. Buna göre Hz. Peygamber, "Koyunun budunu zehirlemişsin," deyince Zeyneb, "Bunu sana kim haber verdi (من اخبرك؟)" diye sorar. Hz. Peygamber de "Butlar" şeklinde cevap verir. Daha sonra Hz. Peygamber, Zeyneb'e niçin böyle bir işe giriştiğini sorunca, kadın "Babamı, amcamı ve kocamı öldürdün; sen kavmimin olanı aldın. Ben de (kendi kendime) dedim ki, gerçekten nebi ise koyun benim yaptığım şeyi ona haber verecektir (ستخبره); bir melik ise ondan kurtuluruz." der.⁴⁹

Kadının sorgulanması hususuyla ilgili Vâkîdî anlatımında, üç önemli vurgudan bahsetmek mümkündür. İlki, Zeyneb'in Hz. Peygamber'e etin zehirli olduğunu *kimin haber verdiği* sorusudur. İkinci nokta, Zeyneb'in bu eylemi intikam amacıyla gerçekleştirdiğidir. Üçüncüsü ise Hz. Peygamber'in nübüvvetini test etmeye yönelik Zeyneb'in bir niyet ortaya koymasıdır. Bu üç hususu, diğer rivayetlerle karşılaştırdığımızda İbn Hişâm ve Taberî'nin Vâkîdî'den ayırdığı görülürken, İbn Sa'd'da yer alan farklı rivayetler, her bir hususu muhtevirdir.

İlk olarak Vâkîdî'de geçen Zeyneb'in sorusuna karşılık Hz. Peygamber'in "koyun haber verdi" cevabı, İbn Hişâm ve Taberî'de yer almamaktadır.⁵⁰ İbn Sa'd ise naklettiği Vâkîdî rivayeti haricinde, konuya dair herhangi bir şey belirtmemektedir.⁵¹ Zehirleme teşebbüsünün sebebi hakkında Vâkîdî, Zeyneb'in Hayber'de öldürülen babası, amcası ve kocasının yanında kavmine yapılanların intikamını almayı amaçladığını söylemektedir. Fakat İbn Hişâm ve Taberî'deki rivayetlerde Zeyneb'in yakınlarından bahsedilmez; sadece kavminin başına gelenler nedeniyle intikam almak için böyle bir işe koyulduğu zikredilir.⁵² İbn Sa'd ise aynı ifadeyi sadece Vâkîdî'den aktardığı rivayette kullanır. Onun diğer rivayetleri İbn Hişâm ve Taberî anlatımıyla uyumludur.⁵³ Son olarak Zeyneb'in eylemi gerçekleştirme amacını dile getirirken, Hz. Peygamber'in nübüvvetini tasdik etmeye dair ifadesi, özede Zeyneb'in, genelde Yahudilerin peygamber tasavvurunu resmetmesi bakımından kayda değerdir. Zira Zeyneb'in ifadesindeki peygamber ve melik ayrımı ile beşer-üstü ve beşer karakteristiği haiz iki farklı statünün temsil edildiği görülmektedir. Zeyneb'in kullandığı bu ifade, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî anlatımlarında mana olarak müşterektir. Her ikisinde de Zeyneb'in "eğer gerçek peygamberse, ona haber verilir (سيخبر)" dediği kaydedilmiştir.⁵⁴ Bu noktada, İbn Sa'd'ın yer verdiği bir rivayete dikkat çekmemiz gerekir. Rivayete göre Hz. Peygamber, zehir hadisesinin ortaya çıkmasını müteakip, sadece Zeyneb'i değil, Yahudileri sorguya çekmiştir. Onlara niçin böyle bir işe giriştikleri sorulunca onlar, "Eğer yalancısan senden kurtulmuş olurduk. Eğer, gerçek peygambersen zehir sana zarar vermez," demişlerdi.⁵⁵ Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi, gerek Zeyneb'in gerekse

⁴¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; Taberî, *Târîh*, 3/15.

⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/109; 2/179; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sunenu Ebî Dâvûd*, nşr. Şu'ayb el-Arnaût (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Diyet", 6.

⁴³ Vâkîdî, *Meğazî*, 678.

⁴⁴ Vâkîdî, *Meğazî*, 678.

⁴⁵ Vâkîdî, *Meğazî*, 678.

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/180.

⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; Taberî, *Târîh*, 3/15.

⁴⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/180.

⁴⁹ Vâkîdî, *Meğazî*, 678.

⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; Taberî, *Târîh*, 3/15.

⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/180.

⁵² İbn Hişâm, *es-Sîre* 3/287; Taberî, *Târîh*, 3/15.

⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/178-179.

⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/28; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/180; Taberî, *Târîh*, 3/15.

⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/109.

Yahudilerin vurgusu, Hz. Peygamber’in nübüvvetinin sahih olup olmadığını anlamak üzerine kuruludur.

Zeyneb’in işlediği suça karşılık verilen hüküm hakkında ihtilaf olduğunu belirten Vâkıdî, onun kimilerine göre öldürüldüğüne; kimilerine göre ise Hz. Peygamber tarafından affedildiğine dair rivayetler bulunduğunu nakleder.⁵⁶ Vâkıdî’nin vermediği bu ihtilaf rivayetleri, İbn Sa’d, isnad zinciriyle birlikte aktarmaktadır.⁵⁷ Ayrıca İbn Sa’d’da “sahih olan budur” ifadesiyle yer alan bir rivayete göre, Zeyneb’in vefat eden Bısr’ın yakınlarına teslim edildiği ve kısas yoluyla öldürüldüğü söylenmektedir.⁵⁸ Yine İbn Sa’d’da “bizce sahih olan budur” şerhi düşülerek verilen diğer bir rivayette, Hz. Peygamber’in Zeyneb’i öldürdüğü aktarılmaktadır.⁵⁹ Buna karşılık kadının akıbetiyle ilgili İbn Hişâm ve Taberî’de herhangi bir bilgiye rastlanmaz.⁶⁰

Vâkıdî rivayetinin devamında zehirli yemeğe üç sahabinin daha dokunduğu söylenir. Rivayete göre Hz. Peygamber, onlara hacamat yaptırmalarını tavsiye ettiği gibi, kendisi de sırtının üst tarafından kan aldırıştır ve bu işlemi Ebû Hind yapmıştır.⁶¹ Vâkıdî’nin verdiği bu detay, İbn Hişâm ve Taberî’de yer almaz. İbn Sa’d rivayetlerinde Hz. Peygamber’in zehirlenme sonrası kan aldırıldığı söylenmekle birlikte, hacamat işlemi yapan kişinin ismi sadece Vâkıdî tarikiyle gelen rivayette zikredilir.⁶² Öte yandan İbn Hişâm ve Taberî, Hz. Peygamber’in hacamat yaptırdığına dahi değinmezler.⁶³

Rivayetin konuyla ilgili son bölümünde Vâkıdî, Bısr’ın annesinin Hz. Peygamber’i vefat hastalığı sırasındaki ziyaretinden bahseder. Rivayete göre Hz. Peygamber’i hummaya tutulmuş bir şekilde gören Ümmü Bısr, şaşkınlığını gizleyememişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, yaşadığı durumun sebebini şöyle izah etmişti: “Bu humma, oğlunla Hayber’de yediğim yemektedir. O, bana hâlâ, kalp damarlarımın yırtıldığı zamana kadar acı vermeye devam ediyor.” Hz. Peygamber’in bu izahını müteakip, Hz. Peygamber’in şehit olarak vefat ettiği söylenmektedir.⁶⁴

Ümmü Bısr’ın Hz. Peygamber ile görüşmesi, diğer üç kaynakta da yer almaktadır. Buradaki anlatımlara bakıldığında, Hz. Peygamber’in Hayber’de yediği yemekten dolayı hâlâ acı çektiği belirtilmektedir. Ayrıca bu kaynaklar, Hz. Peygamber’in şehit olarak vefat ettiği hususunda ittifak ederler.⁶⁵ Öyle ki, İbn Sa’d’da zehirlenme hadisesi rivayetleri arasına eklenmekle birlikte, hadiseden bağımsız Hz. Peygamber’in şehit olarak vefat ettiğini vurgulayan başka bir rivayet bulunur.⁶⁶

Hz. Peygamber’i zehirlenme teşebbüsü hadisesine dair Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa’d ve Taberî’de yer alan rivayetleri böylece mukayeseli olarak vermiş bulunmaktayız. Görüldüğü üzere, olayın bir bütün halinde sunulduğu ilk yazılı kayıt Vâkıdî rivayeti, diğerlerine nispetle daha uzun ve detaylıca gelmektedir. Buna karşılık birbirine oldukça benzeyen İbn Hişâm ve Taberî’deki rivayetler, daha kısa ve öz bir anlatıma sahiptirler. İbn Sa’d’ın Vâkıdî kanalıyla aldığı rivayet haricinde naklettikleri ise daha ziyade, Zeyneb’in akıbeti gibi, hakkında ihtilaf olan konulara değinmektedir.

2.2. Hz. Peygamber’in Zehirlenmesi Hadisesi Rivayetlerinin Kritiği

Olaya dair erken döneme ait dört kaynakta aktarılan rivayetlere genel çerçevede bakıldığında, hadisenin zamanı, yeri, ne şekilde gerçekleştiği, amacı ve faili ile mefullerinin büyük ölçüde benzeştiği görülmektedir. Buna göre Zeyneb bint el-Hâris adındaki Yahudi bir kadın, Hayber Gazvesi (h. 7) sonrası, savaşta kaybettiği yakınlarının intikamını almak için Hz. Peygamber’i zehirlenmeye teşebbüs etmiştir. Bu ifade, farklı rivayet kurgularında dahi ortak tema olarak verilmektedir. Bununla birlikte, olay bütünü içerisinde anlamayı ve anlamlandırmayı çok fazla etkilemeyen nüanslar da bulunmaktadır. Örneğin, Hz. Peygamber’in ağzına aldığı lokmayı yutup yutmaması, Bısr’ın ne zaman vefat ettiği ve olayın faili Zeyneb’in akıbeti gibi farklılıklar, bu minvalde zikredilebilir.

İlgili rivayetleri muhteva açısından böylece değerlendirdikten sonra, asıl cevap aramız gereken soruya, yani metinlerin bize ne söylediğini sorgulamaya, sıra gelmektedir. Rivayetler, gerçekte ne olduğunu bize ne derece aktarmaktadır? Bu sorunun cevabına ulaşmak için verili metinler üzerinden bir vaka çözümlemesi yapmaya gayret edeceğiz. Böylece metinde Hz.

⁵⁶ Zeyneb’in akıbetiyle ilgili muhtelif rivayetlerin değerlendirmesi için bk. Serkan Çelikan, “Hz. Peygamber’in Yahudi Bir Kadın Tarafından Zehirlenmesi Hadisesi Hakkındaki Rivayetler ve Kur’an Dışı Vahiyle İlgisi”, *Dergiabant* 8/2 (Kasım 2020), 412-413.

⁵⁷ Bk. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/179.

⁵⁸ Bk. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/180.

⁵⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/102.

⁶⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; Taberî, *Târîh*, 3/287. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, “Diyet”, 6.

⁶¹ Vâkıdî, *Meğazî*, 678.

⁶² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/180.

⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; Taberî, *Târîh*, 3/15.

⁶⁴ Vâkıdî, *Meğazî*, 679.

⁶⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; İbn Sa’d, *et-Tabakât*; 2/181; Taberî, *Târîh*, 3/15.

⁶⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/179, 181.

Peygamber'in zehirlenip zehirlenmediğine dair gizli yahut açık bilgileri gösterme imkânına kavuşabiliriz. Elde edilen bilgiler ile ulaşıcağımız sonuç, mucize yorumları çerçevesindeki tartışmalara yön verecektir.

İlk olarak, rivayetlerdeki anlatımlar ile olayın baştan sona cereyan eden aşamaları arasında tabii bir kronolojik farklılığın bulunduğunu belirtmemiz gerekir. Şöyle ki, rivayetler tarihin herhangi bir döneminde olmuş ve bitmiş bir hadisenin anlatımını, sebep-sonuç ilişkisi bağlamında, anlama ve anlamlandırma süreçleri neticesinde, olayın bütününe görerek ve bilerek, muhataplarına geçmişin bilgisini çeşitli amaçlarla aktarmayı gaye edinerek vermektedirler. Ancak hadisenin birinci dereceden muhatapları, yaşadıklarını, sebep-sonuç ilişkisinden bağımsız, anbean tecrübe etmektedirler. Örnek olayımızda bu durumun yansımaları, Hz. Peygamber'e ikram edilen etin zehirli olduğuna dair bilgide kendisini göstermektedir. Daha açık ifadesiyle rivayetler bize etin zehirli olduğu bilgisini anlatımın başında vermektedirler. Dolayısıyla biz, etin zehirli olduğu bilinciyle, sonraki gelişmeleri rivayetlerden takip etmekteyiz. Zihnimize oluşan/oluşturulan bu bilinç, bizim anlatımın devamında gerçekleşmek üzere olan her bir olayı yorumlamamızı doğrudan etkilemektedir. Oysaki anlatımlardan çıkaracağımız bulgular ile hikâyeyi yeniden kurguladığımızda, yani olayın birinci dereceden muhataplarının sahip oldukları ve esasında sahip olmadıkları bilgileri göz önünde bulundurarak anlatımı yeniden sunduğumuzda, zihnimiz olayı o anda yaşıyormuşçasına canlandırıcaktır. İşte bu yeni kurgu, olayın gerçekte nasıl vuku bulduğunu anlamamıza en yakın sonucu verecektir. Zira bu şekilde olay özelinde bilinç düzeyimiz, olayın doğrudan muhataplarının seviyesine eşitlenecektir.

Rivayetler ışığında olayın bilinç düzeyinde yeniden kurgusu, herhangi bir kadının Hz. Peygamber'e yemek ikramıyla başlamalıdır. Zira Hz. Peygamber, o ana kadar kadının kim olduğuna dair bir fikre sahip değildir. Hz. Peygamber, kadının Hayber Gazvesinde yakınlarını kaybetmiş Zeyneb bint el-Hâris olduğunu öğrenmesine rağmen, kendisine sunulan yemekten herhangi bir şüphe duymamaktadır.⁶⁷ Bu durumu Hz. Peygamber'in, yanında hazır bulunan ashabını sofraya davet etmesinden ve hep birlikte yemeğe başlamalarından anlamaktayız.⁶⁸ Hz. Peygamber ile Bısr, yemekten birer parça alıp ağızlarına götürmüşler, lokmalarını çiğnemişlerdir. Ancak Hz. Peygamber, tam bu esnada ağızdaki lokmayı çıkartmış ve ashabını yemekten el çekmelerini söyleyerek uyarmıştır. Ne var ki Bısr, etin tadındaki farklılığı anlamasına rağmen ağızdaki lokmayı, Hz. Peygamber'i tiksindirmemek için çıkarmamış ve yutmuştur.⁶⁹ Hz. Peygamber, uyarısının gerekçesini, *koyunun zehirli olduğunu kendisine haber vermesi/göstermesi* ile izah etmiştir.⁷⁰ Bunun üzerine Bısr, eti ağızına aldığı ilk anda zehirli olduğunu anladığını söyleyerek, Hz. Peygamber'in izahını tasdik etmiştir.⁷¹ Bu durumu, şöyle ifade etmek de mümkündür: Hz. Peygamber'in *koyunun haber vermesi/göstermesi* ile anladığı etin zehirli olmasını, Bısr de henüz ilk lokmasında etin tadındaki farklılıktan yahut ağızında bıraktığı tesirden anlamıştır. Bısr, Hz. Peygamber'i tiksindirmemek adına lokmasını yuttuğu için zehre daha fazla maruz kalmış ve nitelik zehir hemen etkisini göstermiştir.⁷² Muhtelif rivayetlere göre, ister Bısr'in hemen orada vefat ettiğini, isterse bir sene boyunca yatalak kaldıktan sonra vefat etmesini esas alalım; Bısr'in o an yaşadığı acının sebebinden kimsenin emin olamadığı anlaşılmaktadır. Bunu tespit etmek için, et bir köpeğe yedirilmiş; köpek de hemen ölünce Bısr'in zehirden dolayı acı çektiği yahut vefat ettiği ortaya çıkmıştır.⁷³

Bısr'in eti yedikten sonraki hâli ve köpeğin ölmesi ile etin zehirli olduğu anlaşılınca Hz. Peygamber, yemeği ikram eden Zeyneb'i çağırarak onu sorgulamıştır. Hz. Peygamber, neden eti zehirlediğini sorunca Zeyneb, bunu kimin haber verdiğini sormuştur. Hz. Peygamber ise bunu kendisine Allah'ın yahut Cebrail'in haber verdiğini söylemek yerine, koyunun haber verdiğini belirtmiştir. Akabinde niçin böyle bir işe kalkıştığı sorulunca Zeyneb, ilk olarak kavmine yapılanları hatırlatmıştır. Ardından Zeyneb, yaptığı işin gayesini izah için, şayet o bir peygamber ise etin zehirli olduğunun haber verileceğini, fakat sıradan bir melik ise bunu anlamayıp öleceğini ve ondan kurtulacaklarını söylemiştir. Zeyneb'in sorgusu sonrası kendisine uygulanan hüküm hakkında muhtelif rivayetler söz konusudur. Bısr'in ölümüne sebebiyet veren böyle bir eylemin failinin akıbetine dair birbirine tezat rivayetlerin bulunması, rivayetlerin odağının farklı noktalarda olduğuna işaret etmektedir.

Burada rivayetler bağlamında yeniden kurgulayarak sunduğumuz hadisenin ne kadar sürdüğüne dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak, hadisenin Hayber Gazvesi sonrasında, Hz. Peygamber ve Müslümanların henüz Hayber'deyken cereyan ettiğini;

⁶⁷ Çelikan da rivayetlerde zikredilen bu duruma dikkat çekerek Hz. Peygamber'in yemeği sorgulamadan kabul etmesini "anlaşılması zor bir husus" olarak değerlendirmektedir. Bk. Çelikan, "Hz. Peygamber'in Yahudi Bir Kadın Tarafından Zehirlenmesi Hadisesi", 414-415.

⁶⁸ Rivayetlerde Hz. Peygamber ile birlikte Bısr b. Berâ'nın yemeğe başladıkları ismen zikredilmekte; ayrıca üç sahabinin de yemeğe dokundukları söylenmektedir. İlgili rivayetler için bk. Vâkıdî, *Meğâzî*, 678; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/179, 180.

⁶⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 678; İbn Sa'd, 2/180.

⁷⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, 678; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/178, 179, 180. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; Taberî, *Târîh*, 3/15.

⁷¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 678; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/180.

⁷² İbn Sad, *et-Tabakât*, 2/180.

⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/180.

yemeğin akşam vakti bizzat Zeyneb tarafından ikram edildiğini rivayetlerde görmekteyiz.⁷⁴ Bununla birlikte, rivayetlerde aktarılan yemeğin yenmesi ve Zeyneb'in sorgulanması aşamalarını düşündüğümüzde, olayın birkaç saatlik bir süreci kapsadığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Fakat kaynaklar, olayın tamamını görme imkânına sahip oldukları için, konuyla ilişkili diğer rivayetleri, Hz. Peygamber'i zehirleme teşebbüsü konusuna dâhil ederek sunmaktadırlar. Bunun neticesinde, olayın gerçekleşmesinden takriben üç yıl sonra vuku bulan Ümmü Bişr'in Hz. Peygamber'i ziyaret etmesini de ilgili rivayetlere iliştiirmişlerdir. Zehirleme hadisenin uzak sonuçları bağlamında değerlendirilebileceğimiz bu görüşmeyle ilgili rivayetler, bize Hz. Peygamber'in zehirlendiğini ve bu nedenle şehit olarak vefat ettiğini açıkça söylemektedir.⁷⁵ Hatta öyle ki İbn Sa'd, İbn Abdullah'tan gelen "Resûlullah'ın şehit olarak öldüğüne dokuz kez yemin etmem, bana bir kere yemin etmemden daha sevimli gelir. Çünkü Allah onu peygamber olarak seçti ve şehit kıldı."⁷⁶ rivayetini de Hz. Peygamber'in zehirlenmesi başlığı altına konumlandırmıştır. Oysaki rivayetin mahiyetine bakıldığında, zehirleme hadisesi ile doğrudan ilişkisini kurmayı sağlayacak herhangi bir bağlam yoktur.

Hadiseyi böylece yeniden kurguladıktan sonra, rivayetlerde Hz. Peygamber'in zehirlendiğine delalet eden bulguları sıralayabiliriz. İlk olarak hem Hz. Peygamber'in hem de Bişr'in eti ağzına almalarından sonra, muhtemelen etin tadında farklılık hissettikleri anlaşılmaktadır.⁷⁷ Hz. Peygamber'in ağzından lokmayı çıkarması, çıkardıktan sonra ağzını temizlemesi; Bişr'in ise Hz. Peygamber'i tiksindirmemek için lokmayı çıkarmayıp yutmasına rağmen, Hz. Peygamber'in uyarısından sonra etin zehirli olduğunu anladığını beyan etmesi bu minvalde değerlendirilebilir. İkinci bulgu, eti yutmasıyla Bişr'in, hemen orada zehirden etkilenmesidir. Bu durum, aynı zamanda zehrin etki gücünü gösteren bir bulgudur. Nitekim etin köpeğe yedirilmesi sonucu, köpeğin ölmesi de bir diğer emaredir. Hz. Peygamber'in lokmasını yutmaması, muhtemelen zehrin Bişr'de yaptığı etkiyi Hz. Peygamber'de aynı derecede göstermesine engel olmuştur.

Bir diğer bulgu olarak, Hz. Peygamber'in hacamat yaptırmasını ve ete el sürenlere de hacamat tavsiye etmesini sayabiliriz. Böylece Hz. Peygamber, zehrin tesirini azaltmayı amaç edinmiş olmalıdır.⁷⁸ Dördüncü ise Hz. Peygamber'in bizzat zehirlendiğini dile getirmesidir. Nitekim Hz. Peygamber, ölüm hastalığı zamanında Ümmü Bişr'e, olaydan üç sene sonra, Hayber'de Bişr ile yedikleri yemeği hatırlatarak, zehrin tesirini hâlâ kalp damarlarında hissettiğini ifade etmektedir.⁷⁹ Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bu acıyı, üç yıl boyunca yaşadığını varsaymak yanlış olmayacaktır. Bunun yanında, Enes b. Mâlik'in "Bu bir lokma zehirli etin tesirini Resûlullah'ın küçük dilinde tanır dururdum" sözleri de Hz. Peygamber'in zehirlendiğine delil olarak gösterilebilir.⁸⁰

Hz. Peygamber'in zehirlendiğine delalet eden beşinci ve son bulgu, onun şehit olarak vefat ettiğine dair rivayetlerdir.⁸¹ Buna göre, Hz. Peygamber'in Ümmü Bişr ile görüşmesi anlatımının sonunda verilen "Resûlullah şehit olarak vefat etmiştir" ifadesini yukarıda zikretmiştik. Bunun yanında, "Müslümanlar, kendisine peygamberlik ikram edilmesine ilaveten Resûlullah'ın şehit olarak vefat ettiğini düşünüyorlardı" şeklinde gelen rivayetler de bulunmaktadır.⁸² Sonuç itibarıyla rivayetlerden çıkarılan bu bulgular, Bişr'in ölümüne neden olan zehirli yemeği, çiğneyen ancak yutmayan Hz. Peygamber'in, Bişr kadar olmasa da zehirlendiğine işaret etmektedir.

3. Hz. Peygamber'in Zehirlenmesi Hadisesinin Mucize ile İlişkisi

Rivayetlerdeki doğrudan ve dolaylı bilgiler, bize Hz. Peygamber'in zehirlendiğini açıkça göstermesine rağmen, burada sorulması gereken soru, mezkûr hadise boyunca Hz. Peygamber'in mucizesinin ne olduğudur. Gerek tarihî süreçte telif edilen eserler,

⁷⁴ Vâkıdî, *Meğazî*, 677; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/180.

⁷⁵ Vâkıdî, *Meğazî*, 679; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; Ebû Dâvûd, "Diyet", 6.

⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/179.

⁷⁷ Arslan, hadiseyi Hz. Peygamber'in beşerî kabiliyetleri ile izah eder. O, Hz. Peygamber'in gençliğinde çobanlık yapmasını vurgulayarak, bu tecrübeyle onun koyun etinin tadındaki farklılığı anladığını belirtir. İhsan Arslan, *Hz. Peygamber'i Doğru Anlamak-1: Beşer, Gayb ve Mucize Bağlamında* (İstanbul: Okur Akademisi, 2018), 146. Şimşir de Hz. Peygamber'in zehri fark etmesini vahiy ile açıklayanlara itiraz ederek, bu tür yaklaşımları Hz. Peygamber'in kişisel kabiliyetlerinin üstünü örttüğü ve böylece onun hayatını bir koruma zırhı içinde takdim ettiği gerekçesi ile eleştirmektedir. Bk. Mehmet Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, Eylül 2018), 74-75.

⁷⁸ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 421.

⁷⁹ Şimşir, Hz. Peygamber'in vefatına yakın zamanlarında hastalığının etkisiyle zehirlenme hadisesinden bahsetmesine rağmen, iki olay arasında kesin bir ilişki kurmak için yeterli sebep yahut delil olmadığını savunur. Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, 76.

⁸⁰ Buhari, "Hibe", 28; Ebu Davud, "Diyet", 6; Müslim, "Selâm", 45.

⁸¹ İnan, Hz. Peygamber'in vefat sürecini işlediği çalışmasında, onun vefatı ile zehirlenme olayı arasındaki ilişkiyi, İbn Sa'd'dan naklettiği rivayet çerçevesinde değerlendirir. İnan, zehirlenme hadisesi ile vefat zamanı arasında geçen dört yıllık süreyi dikkate alarak, iki olay arasında doğrudan bağ kurulmasına temkinli yaklaşarak, konuyu uzmanlara havale etmektedir. Bk. Mehmet Ali İnan, *Hz. Peygamber'in Son Üç Ayı* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2018), 143-146. Benzer bir görüş, Şimşir tarafından da dile getirilmektedir. Bk. Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, 76.

⁸² Taberî, *Târîh*, 3/16.

gerekse çağdaş çalışmalar incelendiğinde, Hz. Peygamber’in mucize gösterdiğine dair yorumların dayanağı, *koyunun haber vermesi* ifadesidir. Bu bağlamda, örneğin Ya’kûbî (ö. 292/905’ten sonra), Mâtürîdî (ö. 333/944) ve Kâdî İyâz (ö. 544/1149) gibi klasik dönem âlimleri, *koyunun haber vermesi* ifadesini, *koyunun dile gelmesi/konuşması* şeklinde yorumlayarak, hadiseyi mucize ile ilişkilendirmişlerdir.⁸³ Benzer şekilde çağdaş çalışmalarda Hz. Peygamber’in hadise özelinde mucize gösterdiğini savunanlar, yine *koyunun konuşması* üzerinden iddialarını temellendirmektedirler.⁸⁴ Dolayısıyla anlaşılmaktadır ki, mucizevi yorumların dayanağı, yukarıda rivayetlerin tahlilini yaparken vurguladığımız üzere, Hz. Peygamber’in zehri fark ettiğine işaret eden “koyun bana haber veriyor (اخبرتنى/تخبرنى) / gösteriyor (تعلمنى/علم)” şeklinde gelen sözleridir.

Bu noktada, odağımızı rivayetlerde geçen *haber verme/gösterme* ifadelerine çevirmemiz gerekmektedir. Zira erken dönem kaynaklarda yer alan rivayetler, koyunun zehirli olduğunu Hz. Peygamber’e bildirmesini, “dile gelmek, konuşmak, söylemek” gibi fiillerle değil; “haber vermek, göstermek” anlamına gelen kelimelerle ifade etmektedirler. “أخبر” fiili için sözlükte “نَبَأَ” karşılığı verilmektedir.⁸⁵ “أخبر” fiilinin eş anlamlısı olarak kullanılan “نَبَأَ” fiilinin türemişi “أنبأ” ise müfessirlere göre “hüccetler” yani “deliller” anlamına gelmektedir.⁸⁶ Öte yandan rivayetlerde kullanılan bir başka ifade “علم”, “mezid fiilinin sülasi ismi olan “علم”, “alâmet (علامة)” anlamındadır.” Yine “أعلمه”, “kendinde bir alamet ortaya koydu,” anlamına gelmektedir.⁸⁷ Aynı zamanda “علم” fiili, “فَعَى” yani “anladı, kavradı” anlamlarına gelmektedir.⁸⁸

Lisânü'l-Arab'da verilen anlamlar ile rivayetlerde gösterdiğimiz somut bulgular birlikte değerlendirildiğinde, “koyunun haber vermesi/göstermesi” ifadesini *delalet/işaret etme* olarak okumak mümkündür.⁸⁹ Zira Hz. Peygamber, “koyun zehirli olduğunu bana haber veriyor/gösteriyor” sözünü, eti çiğnedikten sonra söylemektedir. Nitekim Bîşr de lokmayı çiğnedikten ve yuttuktan sonra, Hz. Peygamber’in ikazını müteakiben, etin zehirli olduğunu beyan etmektedir. Gerek Hz. Peygamber’in gerekse Bîşr’in ifadelerinden anlaşılan odur ki, etin tadındaki farklılık yahut zehrin onların dillerinde gösterdiği tesir ile etteki zehri hissetmişlerdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in “koyun haber veriyor/gösteriyor” ifadesi, etin fizikî yapısında (tadında) meydana gelen değişimin, zehirli olduğuna delalet etmesi anlamındadır. Bu haliyle olay, tamamen Hz. Peygamber’in beşerî kabiliyetleri çerçevesinde cereyan etmektedir.⁹⁰

Pekâlâ, “koyunun haber vermesi/göstermesi” ifadesini, “koyunun dile gelmesi” şeklinde Hz. Peygamber’in bir mucizesi kabul etmek mümkün müdür? Bu soruya geçmeden önce, mucizenin temel karakteristiğine temas etmek faydalı olacaktır. Mucize, en genel çerçevesi itibarıyla; Tanrı tarafından gerçekleştirilen, dinî önemi haiz, olağanüstü bir olaydır.⁹¹ Halil İbrahim Bulut ise bu özellikleri “kanıt olarak gösterilen harikulade olayın karışıklığa sebebiyet vermemesi için bizzat iddia sahibinin doğruluğuna işaret edecek tarzda meydana gelmesi, ya doğrudan yahut dolaylı biçimde ilâhî bir fiil olması, olağan üstü bir şekilde zuhur etmesi, peygamberlik iddiası ve tehdidî ile birlikte vuku bulması, peygamberin güvenilirliğini zedeleyecek bir şüphe taşımaması ve nübüvvet iddiasının ardından gerçekleşmesi gibi hususlar” şeklinde sayar.⁹² Ayrıca Bulut, iki temel unsurun mucizenin özellikleri arasında öne çıktığını belirtir: “Birincisi ilâhî fiil olması ve sadece peygamberlerin elinde zuhur etmesidir... İkincisi de mucizenin peygamberlik iddiasının ve meydan okumanın arkasından zuhur etmesidir.”⁹³

Bir olayın mucize kabul edilmesi için gerekli özellikleri göz önünde bulundurarak zehirlenme hadisesini Hz. Peygamber’in bir mucizesi bağlamında irdelediğimizde, birtakım sorunlarla karşılaşmak kaçınılmazdır. Örneğin Hz. Peygamber’in mucize yoluyla

⁸³ Bk. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî* (Beyrut: Dâru's-sadr, 1415-1995), 2/56-57; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî es-Semerkindî, *Te'vilâtu Ehli's-Sunne*, nşr. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005), 2/374; Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *eş-Şifâ bi Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafa* (Ammân: Dâru'l-Feyhâ, 1407/1986), 1/607-608. Mezkûr âlimlerin Hz. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesini mucize ile ilişkilendirmelerine dair yorumları, hâkim paradigma – anlama ve anlamlandırma ilişkisine dair müstakbel çalışmamızda inceleneceği için detaylara burada yer vermeyeceğimizi belirtmek isteriz.

⁸⁴ Ramazân el-Bûtî, *Fikhu's-Siyre* (Suriye: Dar'ul-fikr, 1411/1991), 365; Ahmet Almaz, *Hazreti Muhammed Nasıl Zehirlendi? İslam Peygamberi Öldürüldü Mü?* (İstanbul: Nokta Kitap, 2007), 105, 110-114; Hilal Kara - Abdullah Kara, *Efendimiz'e (s.a.s) Yapılan Suikastler*, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2016), 297.

⁸⁵ Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî'î, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrût: Dâru Sâdr, 1414/1993), 4/227.

⁸⁶ İbn Manzûr, müfessirlerin verdiği anlama örnek için Kasas Suresinin 66. ayetine işaret etmektedir. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1/162.

⁸⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 12/420.

⁸⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 12/417.

⁸⁹ Çelikan, “ihbâr” kelimesine vurgu yaparak benzer bir iddiaya işaret etmektedir. Bk. Çelikan, “Hz. Peygamber'in Yahudi Bir Kadın Tarafından Zehirlenmesi Hadisesi”, 414.

⁹⁰ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 421-422; Arslan, *Hz. Peygamber'i Doğru Anlamak-1: Beşer, Çayb ve Mucize Bağlamında*, 146; Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, 74-75.

⁹¹ Aydın Işık, *Bir Felsefî Problem Olarak Vahiy ve Mucize* (Ankara, Elis Yayınları, 2006), 177.

⁹² Halil İbrahim Bulut, “Mucize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara, TDV Yayınları, 2020), 30/349.

⁹³ Bulut, “Mucize”, 30/349.

öğrendiği zehri, Bişr, eti yedikten sonra anlamaktadır. O halde bir beşer olarak Bişr'in etin tadından anladığı zehri, Hz. Peygamber'in mucize yoluyla anlaması, mucize kavramının ontolojisine aykırıdır. Çünkü mucize, Mâturidî'ye göre, “peygamberin elinde ortaya çıkan ve benzeri öğrenim yoluyla meydana getirilemeyen olay” şeklinde tanımlanır.⁹⁴ Kâdî Abdülcebbar'a göre ise mucize, “Allah tarafından yaratılan, nübüvvet iddiasında bulunan kişinin doğruluğunu göstermeyi amaçlayan ve nitelikleri bakımından insanları benzerini getirmekten âciz bırakan olağan üstü hadisedir.”⁹⁵ Bu durumda “koyunun haber vermesi”ni mucize kabul ettiğimiz takdirde, Bişr'in de mucize gösterdiğini söylemek mecburiyetinde kalacağız.

Yine, Hz. Peygamber'in Zeyneb'i sorgulaması esnasında, kadının “Bunu sana *kim* haber verdi?” sorusuna karşılık Hz. Peygamber'in “koyun haber verdi” cevabı üzerinde durmamız gerekir. Hatta bunu, Zeyneb'in “peygamber isen sana koyunun zehirli olduğu haber verilecektir; melik isen senden kurtuluruz” ifadesi ile birlikte okumak, Yahudi Zeyneb ile Hz. Peygamber'in anlayış farkını gösterecektir. Zeyneb'in hem sorusunda hem de peygamber ve melik ayrımında vurguladığı husus, beşer-üstü bir peygamber telakkisine işaret etmektedir. Zeyneb'in “ne” yerine “kim” lafzını kullanması, peygamber – melik ayrımı bağlamında düşünüldüğünde, onun peygamber tasavvurunun bir yansıması olarak okunabilir. Oysaki Zeyneb'in bu beklentisine cevaben Hz. Peygamber, fizikî âlemde somut karşılığı olan “koyunun haber verdiği”ni söyleyerek, beşerî kabiliyetleri neticesinde zehri anladığını ifade etmektedir. Bu haliyle hadise, mucizenin temel özelliklerinden kabul edilen bir olağanüstülük barındırmadığı gibi; Hz. Peygamber de ilahi bir fiile yahut beşer-üstü bir kaynağa işaret etmemektedir. Zira Hz. Peygamber'in bu yaklaşımı, Allah'ın ayetlerinin yansımasıdır.⁹⁶

Bir diğer problem, doğası itibarıyla bir meydan okuma olan mucizenin peygamberin güvenilirliğini zedeleyecek bir şüphe taşımaması noktasında karşımıza çıkmaktadır.⁹⁷ Rivayete göre, Bişr'in yediği yemekten ötürü acı çekmesi yahut vefat etmesi üzerine, bunun sebebinden emin olmak için, et köpeğe yedirilmektedir. Bir bakıma etin gerçekten zehirli olup olmadığı, köpek üzerinden test edilmektedir. Bu durumda, Hz. Peygamber'in mucize göstermesi de esasında teste tâbi tutulmuş olmaktadır. Zira “koyunun haber vermesi,” Bişr'in ve dolayısıyla köpeğin zehirden etkilenmesinden önce gerçekleşmektedir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in olay neticesinde tahkikat başlatmasını ve başta Zeyneb olmak üzere, Yahudilerden bazı kimseleri sorgulamasını da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.⁹⁸ Zira etin zehirli olduğu bildirildiyse, Hz. Peygamber'in tahkikat yapmasının gereği olmamalıdır.

Karşılaşacağımız bir başka problem ise mucizenin amacı noktasındadır. Şayet Hz. Peygamber'in bu olayda mucize gösterdiği kabul edilirse, mucizenin ne işe yaradığı sorusuna cevap aranması gerekir. Hâlbuki Bişr, Hz. Peygamber'e zehirli olduğu haber verilen etten ötürü vefat etmiş; bizzat Hz. Peygamber ise maruz kaldığı zehrin acısını üç yıl boyunca bedeninde hissetmiş, neticede bu zehirden dolayı vefat etmiştir. Ancak, mucizenin anlaşılabilmesi için muhataplarına açıkça zuhur etmesi beklenmektedir. Nitekim mucizenin özellikleri arasında, “kanıt olarak gösterilen hârikulâde olayın karışıklığa sebebiyet vermemesi için bizzat iddia sahibinin doğruluğuna işaret edecek tarzda meydana gelmesi” gerekir.⁹⁹ Bu durumda, etin dile gelerek zehirli olduğunu söylemesi karşısında Hz. Peygamber'in zehre maruz kalmaması beklenir. Ne var ki, gerek zehirlenme hadisesi ile ilgili, gerekse Hz. Peygamber'in vefat hastalığı hakkındaki rivayetler birlikte değerlendirildiğinde, bizzat Hz. Peygamber zehirlendiğini belirtmektedir.¹⁰⁰ Nitekim, bu amaçla onun hacamat yaptırması ve tedavi olması, rivayetlerde yer almıştır.¹⁰¹ Yine Hz. Peygamber'in zehre maruz kaldığı, yakınındaki kimseler tarafından da müşahade edilmektedir.¹⁰² Öte yandan Hz. Peygamber'in vefatının zehirlenmeyle ilişkilendirilmek suretiyle, onun şehit olarak vefat ettiği rivayetleri de aynı bağlamda okunmalıdır.¹⁰³ Zira mucizenin doğası gereği amacı, olay özelinde, Hz. Peygamber'in ağzına alıp çiğnediği etin zehirli olduğunu anlamak ve söylemek değil, zehre maruz kalmamak olmalıdır.

⁹⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturidî es-Semerkandî, *et-Tevhîd*, nşr. Fethullâh Halîf (İskenderiye: Dâru'l-Câmi'âti'l-Mısıriyye), 176.

⁹⁵ Ebü'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbar b. Ahmed b. Abdilcebbar el-Hemedânî, *el-Muğni fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-ıadl*, thk. Mahmûd Muhammed Kasım (Mısır: Dâru'l-Kütübî'l-Mısıriyye, 1953), 15/200.

⁹⁶ el-İsrâ 17/59; el-Ankebût 29/50-51.

⁹⁷ Bulut, “Mucize”, 30/349.

⁹⁸ Şimşir, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, 75.

⁹⁹ Bulut, “Mucize”, 30/349.

¹⁰⁰ Hz. Peygamber'in Ümmü Bişr ile görüşmesi sırasında söylediği sözlerin benzerini, Hz. Aişe'ye de söylediği kaydedilmektedir. Buna göre Hz. Peygamber “Ey Aişe! Ben Hayber'de yediğim (zehirli) yemeğin elemi hep hissediyorum. İşte şimdi kalp damarımın kesildiğini hissettiğim anlar geldi.” demiştir. Bk. Buhârî, “Meğazi”, 83.

¹⁰¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/179.

¹⁰² Örneğin, Enes b. Mâlik'in “Bu bir lokma zehirli etin tesirini Resûlullah'ın küçük dilinde tanırdurdum,” dediği aktarılmaktadır. Buhârî, Hibe, 28; Ebû Dâvûd, “Diyet”, 6; Müslim, Selâm, 45.

¹⁰³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/179; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/180-181; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/297; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/287; Taberî, *Târîh*, 3/16.

Sonuç

Hız. Peygamber'in Hayber Fethi sonrası Zeyneb bint el-Hâris adındaki Yahudi bir kadın tarafından zehirlenme teşebbüsüne dair erken dönem yazılı Siyer kaynaklarında yer alan rivayetlerin kritiği, iki temel üzerine bina edilmelidir. İlki, Kur'an'ın Hız. Peygamber özelinde sunduğu peygamber tasavvurudur. Siyer ilminin temel kaynağının Kur'an olduğu kabulü, Kur'an'ın koyduğu ilkeler çerçevesinde anlaşılmalıdır. Bu yönüyle ilahi kaynaklı Kur'an ile insan ürünü Siyer malzemesi arasındaki ilişki, bağlayıcılık esasına dayanmalıdır. Bu bağlamda Siyer anlatımlarından yansıyan peygamber tasavvuru, Kur'an'ın ortaya koyduğu peygamber tasavvuruna uygun olmak zorundadır. Kur'an, önceki peygamberlere mucize verildiğini belirtirken, Hız. Peygamber'e vahiy dışında mucize verilmediğini açıkça beyan etmektedir. Ayrıca, inananlar için örnek sunduğu Hız. Peygamber'in beşer-resul çizgisinde tanımlayarak, mucizevi ve olağanüstü peygamber telakkisini tashih etmektedir. Dolayısıyla Siyer malzemesinin anlatımlarında aranması gereken Hız. Peygamber profilinin, Kur'an'ın teklif ettiği tasavvurla uyumlu olması gerekir. Buna göre Hız. Peygamber'in mucize göstermemesi, olağanüstülükten ziyade beşerî bir kişiliğe sahip olması, Siyer malzemesinin kritiğinde temel dayanak noktasını teşkil etmelidir.

Rivayetlerin kritiğinin ikinci dayanak noktası, anlatımların hem mukayeseli ve hem de bir bütün olarak tutarlı olmasıdır. Siyer'in Kur'an'dan sonraki temel kaynakları olan erken dönem yazılı kayıtların en erken hicri ikinci asra tarihlendirilmeleri yanında insan ürünü olmaları, belirli bir ölçüde tenkide açık hale gelmelerine zemin hazırlamıştır. Bu yönüyle, Hız. Peygamber'e dair bir anlatımın sıhhatini, farklı kaynaklarla sağlamak elzemdir. Ayrıca anlatımın kendi içinde tutarlı olması elzemdir. Tarih ilminin bu temel tenkit yöntemlerinin yanında, rivayetlerin anlaşılması ve anlamlandırılması için kritiğe tâbi tutulmaları gerekir. İşte bu noktada, anlatımın Kur'an'ın peygamber tasavvuruna uygun olması beklenir.

Hız. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesi hakkında Vâkîdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'de geçen rivayetlerin bahsettiğimiz iki dayanak noktası çerçevesinde kritiği, olayın doğru anlaşılması ve anlamlandırılmasına zemin hazırlamıştır. Buna göre rivayetler incelendiğinde, anlatımların bize herhangi bir olağanüstülük sunmadığı görülmektedir. Zira rivayetlerde zikredilen hususlardan elde ettiğimiz bulgular, Hız. Peygamber'in zehirlendiğini ve bu nedenle şehit olarak vefat ettiğini açıkça göstermektedir.

Rivayetlere göre Hız. Peygamber'in zehirlendiği tespit edildikten sonra, hadisenin mucize ile ilişkisi sorgulanmalıdır. Yine rivayetler çerçevesinde anlatımlara baktığımızda, hadisenin mucize ile ilişkilendirilmesi, Hız. Peygamber'in etteki zehri fark etmesi noktasında rivayetlerde karşılık bulan *koyunun haber vermesi* (تخبرني) / *göstermesi* (تعلمني) ifadesine dayanmaktadır. Hadise özelinde Hız. Peygamber'e mucize atfetmek için bu ifade, *koyunun konuşması* şeklinde bir anlama ve anlamlandırmaya hamledilmiştir. Kaldı ki, mucizenin özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, olayın mucizenin şartlarını taşımadığı tespit edilmiştir. Oysaki *haber verme* (خبر) / *gösterme* (علم) ifadelerinin sözlükte *delalet etme* anlamına geldiği görülmektedir. Zira rivayetler dikkatle takip edildiğinde, Hız. Peygamber'in zehri fark etmesi beşerî kabiliyetleri ile gerçekleşmektedir. Bu haliyle Hız. Peygamber, tıpkı Bişr b. Berâ gibi, etin fiziksel özelliğindeki değişikliği fark etmiş ve bunu "etin tadı koyunun zehirli olduğuna delalet ediyor" mealinde ifade etmiştir. Nitekim bu yaklaşım, Kur'an'ın peygamber tasavvuruna daha uygun düşmektedir.

Sonuç olarak, Hız. Peygamber'in zehirlenmesi hadisesi özelinde değerlendirdiğimiz erken döneme ait yazılı rivayetler, Siyer malzemesinin anlaşılması ve anlamlandırılması noktasında paradigmanın önemi ve etkisine işaret etmektedir. Toplumun düşünce biçimini şekillendiren unsurlar, aynı zamanda toplumun inanç ve yaşam şeklini de belirlemektedir. Zehirlenme hadisesi örneğinde göstermeye çalıştığımız üzere, Kur'an'ın peygamber tasavvurunu merkeze aldığımızda, rivayetlerin anlatımları bağlamında Hız. Peygamber'in mucize ortaya koyduğunu söyleme imkânı yoktur. Ancak, bir başka çalışmanın konusu olan paradigma değişiminin anlama ve anlamlandırmaya etkisi, aynı rivayetlerin mucizevi anlatıma bürünmesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla biz, her türlü Siyer malzemesini değerlendirirken, sadece tarihsel değil, aynı zamanda toplumsal bağlamı da dikkate alarak, rivayetlerin doğru anlaşılması ve anlamlandırılması için sabiteler belirlemek durumundayız.

Kaynakça | References

- Abdülcebbar, Ebü'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbar b. Ahmed b. Abdilcebbar el-Hemedânî. *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-ʿadl*. thk. Mahmûd Muhammed Kasım. 16 Cilt. Mısır: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1953.
- Akbulut, Ahmet. *Nübüvvet Meselesi Üzerine*. Ankara: Birleşik Dağıtım, 1992.
- Almaz, Ahmet. *Hazreti Muhammed Nasıl Zehirlendi? İslam Peygamberi Öldürüldü Mü?*. İstanbul: Nokta Kitap, 2007.
- Arslan, İhsan. *H. Peygamber'i Doğru Anlamak-1: Beşer, Ğayb ve Mucize Bağlamında*. 2. Baskı, İstanbul: Okur Akademi, 2018.
- Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 17. Basım, 2021.
- Aydın, Muhammet. "Kur'an'da Peygamber Tasavvuru". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (Ocak 2019), 35-60.
- Ayğan, Fadil. "Peygamberlik Zincirinin Son Halkası Olarak Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin Mâhiyeti". *H. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*. 51-89. Gaziantep: 2015.
- Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 9. Baskı, 2016.
- Bebek, Adil. "Kelâm Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 121-148.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'ü's-şâhih*. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mucize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/34-351. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- el-Bûtî, Ramazân. *Fıkhü's-Siyre*. Suriye: Dar'ul-fıkr, 10. Basım, 1411/1991.
- Çelikan, Serkan. "Hz. Peygamber'in Yahudi Bir Kadın Tarafından Zehirlenmesi Hadisesi Hakkındaki Rivayetler ve Kur'an Dışı Vahiyle İlgisi". *Dergiabant* 8/2 (Kasım 2020). 401-421. DOI: 10.33931/abuifd.753951
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'âs es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. nşr. Şu'ayb el-Arnaût. 6 Cilt. Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.
- Erul, Bünyamin. "Sahâbenin Sünnet Anlayışı". *İslam Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet*, ed. Bünyamin Erul. 13-46. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Evkuran, Mehmet. "Farklı Peygamber Tasavvurlarının Sebepleri". *H. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*. 169-176. Gaziantep: 2015.
- Güven, Şahin. "Hz. Peygamber'in Doğru Anlaşılmasının Önemi". *H. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*. 269-271. Gaziantep: 2015.
- Hatipoğlu, Mehmet Sait. "Peygamberi Yanlış Yorumlama Tezahürleri". *İslâmî Araştırmalar* 1/2 (1986), 5-11.
- Işık, Aydın. *Bir Felsefî Problem Olarak Vahiy ve Mucize*. Ankara: Elis Yayınları, 2006.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitabî'l-Arabi, 1410/1990.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî. *Lisânu'l-Arab*. Beyrût: Dâru Sâdr, 1414/1993.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-Kübra*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l- Hancı, 1421/2001.
- İnan, Mehmet Ali. *H. Peygamber'in Son Üç Ayı*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2018.
- İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *eş-Şifâ bi Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafa*. Ammân: Dâru'l-Feyhâ, 1407/1986.
- Kara, Hilal – Kara, Abdullah. *Efendimiz'e (s.a.s) Yapılan Suikastler*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2016.
- Kaya, Osman. "Yanlış Peygamber Algısının Tezahürleri". *H. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*. 287-290. Gaziantep: 2015.
- Kırbaçoğlu, Hayri. "Hz. Peygamber Tasavvurumuzun Dönüşümü: Paradigma'dan Paragon'a, Paragon'dan Kozmik İlkeye". *V. Kutlu Doğum Sempozyumu: Tebliğler*. 129-139. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2002.
- Kur'an Yolu. Erişim 28 Mayıs 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/>
- Kutlu, Sönmez. "Hz. Peygamber'i Anlamada Tarihsel Muhammed ile Menkabevî Muhammed'i Birbirinden Ayırmanın Önemi". *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu 20-22 Nisan 2007*, Ed. Mahfuz Söylemez. 33-45. Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007.
- el-Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü Ehli's-Sunne*, nşr. Mecdî Bâsellûm. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1426/2005.
- el-Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *et-Tevhîd*, nşr. Fethullâh Halîf. İskenderiye: Dâru'l-Câmi'âti'l-Mısriyye.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'ü's-şâhih*. 2 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, 1427/2006.
- Öz, Şaban. *H. Peygamber'in Sîretiyle İlgili Mevzû Haberlerin Tarihî Değeri*. İstanbul: Neva Yayınları, 2016.

- Şahin, Sami. “Sünneti Anlama ve Yorumlamada Sahabîlerin Farklı Davranışlarına Bazı Örnekler”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (Aralık 2008), 269-286.
- Şimşir, Mehmet. *Hız Peygamber Döneminde Suikastler*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, Eylül 2019.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk*. 11 Cilt. Beyrût: Dâru't-Turâs, 1387/1967.
- Türçan, Galip. “Kelamda Nübüvvetin İspatı-Nübüvvet Geleneği Bağlamında”. *Dini Araştırmalar* 9/25 (Haziran 2006), 217-236.
- el-Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Medenî. *Kitâbü'l-Meğazî*. thk. Marsden Jones. London: Oxford University Press, 1385/1965.
- el-Ya'kübî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'küb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Ya'kübî. *Târîhu'l-Ya'kübî*. Beyrut: Dâru's-sadr, 1415-1995.
- Yenibaş, Hasan. “Sihhatli Bir Peygamber Tasavvuru Açısından Peygamberimizin Beşerî ve Nebvî Şahsiyeti”. *Diyanet İlmî Dergi* 49/3 (Eylül 2003), 65-76.
- Yıldırım, Ramazan. “Yanlı Peygamber Algısının Sebepleri”. *Hız Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim 2014*. 265-267. Gaziantep: 2015.